

بررسی طرح «مشارکت و همکاری
شهرداری‌ها در برنامه‌های ساماندهی
کودکان کار و خیابان»

به نام خدا

فهرست مطالب

- ۱.....چکیده
- ۲.....مقدمه
- ۹.....۱. بررسی سیاست‌های دولت در رابطه با کودکان خیابانی
- ۲.....۲. بررسی طرح «مشارکت و همکاری شهرداری‌ها در برنامه‌های ساماندهی کودکان کار و
- ۱۲.....خیابان»
- ۱۷.....منابع و مآخذ

بررسی طرح «مشارکت و همکاری شهرداری‌ها در برنامه‌های ساماندهی کودکان کار و خیابان»

چکیده

امروزه یکی از معضلات اصلی کلان‌شهرها در کشورهای درحال توسعه مسئله کودکان خیابانی است. کشور ایران نیز از بروز و گسترش این پدیده و پیامدهای اجتماعی آن مصون نمانده است. آمار مشخصی از تعداد کودکان خیابانی در دست نیست اما شواهد حاکی از روند رو به گسترش این پدیده در کلان‌شهرهای کشور است. براساس تحقیقات انجام شده این کودکان عمدتاً از خانواده‌های مهاجر (داخلی یا خارجی) و فقیر هستند. برخلاف تصورات موجود که این کودکان را افرادی بی‌سرپرست تصور می‌کنند اکثریت این کودکان دارای خانواده بوده و با اطلاع آنها به علت مشکلات اقتصادی به کار در خیابان می‌پردازند. کار این کودکان در خیابان علاوه بر آسیب‌هایی که سلامت آنها را تهدید می‌کند، معضلات شهری و اجتماعی متعددی را به وجود آورده است. به همین علت سازمان‌های دولتی و غیردولتی ایران تلاش‌های متعددی را جهت کاهش تعداد این کودکان انجام داده‌اند. در جمهوری اسلامی ایران سازمان بهزیستی متولی اصلی موضوع ساماندهی کودکان خیابانی است، اما علاوه بر آن معاونت اجتماعی فرهنگی شهرداری تهران، نیروی انتظامی، وزارت کار،

وزارت بهداشت درمان و پزشکی و کمیته امداد نیز در کار سیاستگذاری و برنامه‌ریزی برای کودکان خیابانی نقش داشته‌اند. آیین‌نامه اجرایی ساماندهی کودکان خیابانی در ۱۳۸۴/۴/۲۶ به تصویب هیئت وزیران رسید. در این آیین‌نامه نیروی انتظامی، وزارت دادگستری، شهرداری، وزارت کار، وزارت بهداشت، سازمان بیمه و خدمات درمانی، سازمان تأمین اجتماعی، سازمان صداوسیما، جمعیت هلال احمر، وزارت آموزش و پرورش و کمیته امداد موظف به همکاری با بهزیستی در زمینه ساماندهی کودکان خیابانی در مراحل شناسایی، جذب و پذیرش شده‌اند. هر یک از سازمان‌های مذکور براساس این آیین‌نامه دارای وظایفی هستند. شورای عالی استان‌ها در ۱۳۹۰/۵/۶ وظایف شهرداری را در رابطه با ساماندهی کودکان خیابانی مشخص ساخته است. گزارش حاضر به بررسی وظایف محول شده به شهرداری پرداخته است.

مقدمه

پدیده «کودکان خیابانی» که از آن به‌عنوان «تراژدی شهری» یاد می‌کنند، معضلی است که امروزه کلان‌شهرها و شهرهای بزرگ را درگیر خود کرده است. در شهرهای بزرگ کشورهای آسیایی، آفریقایی و آمریکای جنوبی کودکان بی‌شماری را می‌توان دید که به تنهایی و یا به‌صورت دسته‌جمعی و حتی خانوادگی (مانند هندوستان) به دستفروشی، تکدیگری و انجام مشاغل خدماتی جزئی (مانند واکس‌زنی) مشغول هستند. کودکان خیابانی بخشی از گروه بزرگ‌تر «کودکان در وضعیت دشوار» یا «کودکان آسیب‌پذیر شهری» هستند که ساعات طولانی از

شبانه‌روز و گاه تمام آن را به‌صورت موقت (ناپایدار) و یا دائمی (مستمر) و برای مدتی نامعلوم خارج از نهادهای اجتماعی - حمایتی معمول مانند خانواده و مدرسه و به انگیزه کار و یا دوری از خانواده، در خیابان به‌سر می‌برند.^۱

در تعریف و مشخصات کودکان خیابانی تفاوت زیادی هم در کشورهای مختلف جهان و هم در یک کشور دیده می‌شود و به همین دلیل تفاوت‌های آماری چشمگیری در مورد تعیین تعداد کودکان خیابانی وجود دارد. برای مثال آپتکار معتقد است تعریف دقیقی از کودکان خیابانی وجود ندارد و نمی‌توان فرض کرد همه کودکانی که در خیابان به‌سر می‌برند بی‌خانمان هستند، بلکه ۷۵ تا ۹۰ درصد کودکانی که در خیابان‌های کشورهای مختلف در حال توسعه مشغول به‌کار هستند، در خانه زندگی می‌کنند و برای به‌دست آوردن پول برای خانواده در خیابان کار می‌کنند.^۲

براساس تعریف سازمان جهانی بهداشت در سال ۱۹۹۳، کودکان خیابانی طیف گسترده‌ای را با شرایط متفاوت تشکیل می‌دهند:^۳

۱. کودکان خیابانی که خانه و خانواده‌ای ندارند و در خیابان به‌سر می‌برند.
۲. کودکانی که به دلایل مختلف از خانواده خود جدا شده‌اند و با دوستان خود یا در نقاط متروک زندگی می‌کنند.
۳. کودکانی که قبلاً بی‌خانمان بوده‌اند و در حال حاضر در مراکز خاص نگهداری می‌شوند.

---

۱. حسن حسینی، ۱۳۸۴.

۲. به نقل از مروئه وامقی و همکاران، ۱۳۸۹، Aptekar, 1994.

۳. فاطمه قاسم‌زاده و مروئه وامقی، ۱۳۸۴.

۴. کودکانی که با خانواده خود زندگی می‌کنند، اما به علت فقر یا مشکلات دیگر بیشتر وقت خود را در خیابان می‌گذرانند.

یونیسف در سال ۲۰۰۳ جهت تعریف کودکان خیابانی آنها را به دو دسته کلی تقسیم کرده است:^۱

الف) کودکان خیابانی «در خیابان»^۲

این گروه که اکثریت کودکان خیابانی را تشکیل می‌دهند، کودکان شاغل در خیابانند که غالباً از خانواده‌های کم‌درآمد و پرجمعیت هستند؛ علت حضور آنها در خیابان، کسب درآمد است، به عبارت دیگر این کودکان دارای خانواده هستند و پس از پایان روز یا با فواصل زمانی خاص به خانواده‌های خود سر می‌زنند. برخی از این کودکان به مدرسه می‌روند و هرچند که ممکن است در خیابان‌ها درگیر مشکلاتی مانند مصرف مواد مخدر و رفتارهای خلاف قانون شوند به طور کلی در مقایسه با گروه دوم رفتار مجرمانه محدودتری دارند.

ب) کودکان خیابان^۳

هرچند کودکان خیابان گروه کوچکتری از کودکان خیابانی را تشکیل می‌دهند، مشکلاتشان در مقایسه با گروه اول بسیار پیچیده‌تر است. برای این گروه از کودکان،

۱. مروئه وامقی و همکاران، ۱۳۸۹، وامقی، ۱۳۸۴.

2. Children on the street

3. Children of the street

خیابان به منزله خانه است. این کودکان با مدرسه بیگانه هستند. بسیاری از آنها مورد سوءاستفاده‌های گروه‌های غیرقانونی و تبه‌کار قرار می‌گیرند که از آنها در قاچاق و توزیع مواد مخدر، دزدی و سایر فعالیت‌های خلاف قانون مانند پورنوگرافی و تجارت جنسی کودکان استفاده می‌کنند.

با وجود این تفاوت‌ها، این کودکان در یک چیز مشترک هستند و آن هم اینکه اکثر وقت خود را در خیابان می‌گذرانند و در نتیجه از بسیاری از حقوق و نیازهای اولیه نظیر تغذیه، آموزش، بهداشت و امنیت بی‌بهره هستند.

عوامل اقتصادی نظیر فقر و بیکاری، عوامل اجتماعی نظیر مهاجرت از روستاها و شهرهای کوچک به کلان‌شهرها یا از کشورهای دیگر مثل افغانستان، ازادیاد جمعیت، نارسایی‌ها و کمبود قوانین حمایتی از کودکان، اعتیاد، عوامل خانوادگی مثل خشونت علیه کودکان در خانه، خانواده پرجمعیت و پرتنش، بیماری روانی والدین، اعتیاد آنها، از جمله عوامل گسترش کودکان خیابانی است.

در ایران از اوایل دهه ۱۳۷۰ این کودکان در خیابان‌های تهران و برخی از شهرهای بزرگ کشور مورد توجه آحاد مسئولین قرار گرفتند. در سال‌های اولیه شروع این پدیده آمار کودکان خیابانی شهر تهران ۲۰ هزار کودک تخمین زده شده بود که مسلماً تاکنون رشد فزاینده‌ای داشته است.^۱ علیرغم تمام تلاش‌های صورت گرفته دولتی در سال‌های اخیر جهت کاهش تعداد کودکان خیابانی، آمار این کودکان در حال افزایش است.

---

۱. در حال حاضر نمی‌توان آمار مشخصی از تعداد کودکان خیابانی داد.

به‌طور کلی کودکان خیابانی از نظر وضعیت سکونت به دو دسته کلی ساکن و مهاجر قابل دسته‌بندی هستند. مهاجرین بیش از ۶۵ درصد کودکان خیابانی تهران را تشکیل می‌دهند.^۱ این مهاجرین یا از روستاها و شهرهای اطراف به تهران مهاجرت کرده‌اند یا از کشورهای اطراف به‌خصوص افغانستان. براساس یافته‌های تحقیقی اتباع خارجی به‌خصوص افغانه سهم عمده‌ای در میان کودکان کار و خیابان دارند.^۲ همانطور که گفته شد برخلاف تصورات موجود که کودکان خیابانی را افرادی بی‌سرپرست، فراری، بی‌سرپناه و از این قبیل می‌دانند داده‌های به‌دست آمده نشان می‌دهد اکثر قریب به اتفاق این کودکان دارای پشتوانه‌های خانوادگی هستند که با اطلاع خانواده خود و به توصیه آنها و یا به‌صورت مستقل از خانواده به کار و زندگی در خیابان روی می‌آورند و شب‌ها به کاشانه خود باز می‌گردند. برخی از این کودکان تحت تأثیر فشارهای طاقت‌فرسای اقتصادی هستند در نتیجه به میل و رغبت خود برای کمک به خانواده و برخی نیز تحت تأثیر اجبار و الزام‌های والدین و بزرگ‌ترها به کار کردن در خیابان مشغول می‌شوند.^۳

براساس مطالعه وامقی و همکاران در «مرور نظام‌مند مطالعات کودکان خیابانی در دهه اخیر در ایران»، اغلب این کودکان به مشاغلی اشتغال دارند که نیاز به مهارت‌های حرفه‌ای ندارند، مانند دستفروشی، پادویی و... بیش از ۸۰ درصد کودکان

---

۱. مصطفی جانقلی، ۱۳۸۶.

۲. حسن حسینی، ۱۳۸۴.

۳. همان.

خیابانی کشور با خانواده‌های خود در ارتباط هستند.^۱

در تمامی مطالعات انجام شده بیشتر کودکان خیابانی به خانواده‌های پرجمعیت تعلق دارند. در پژوهش «وضعیت کودکان کار و خیابان در ایران» خانواده‌های کودکان خیابانی مورد بررسی در پنج شهر بزرگ کشور عمدتاً خانواده‌هایی پرجمعیت با میانگین ۷ نفر بودند.^۲

اکثر کودکان خیابانی در خانواده‌هایی با درآمد پایین زندگی می‌کنند، ۸۰/۹ درصد خانواده‌های کودکان خیابانی درآمدی کمتر از ۱۰۰ هزار تومان در ماه دارند.^۳ کار این کودکان علاوه بر از بازداشتن آنها از ادامه تحصیل بر سلامت جسمی و بهداشت روانی آنها تأثیر منفی می‌گذارد. کودکان کار به دلیل اندام ضعیفشان بیش از بزرگسالان در مقابل آسیب‌ها و بیماری‌های ناشی از کار آسیب‌پذیرند و به دلیل سن کم، از خطرهای برخی از کارها آگاهی ندارند و یا آگاهی کمتری دارند. در نتیجه تقریباً دوسوم این کودکان در معرض خطر هستند.^۴

سیدحسن حسینی در مصاحبه با ۵۰۶ نفر از کودکان خیابانی در پنج استان بزرگ کشور (۲۰۰ نفر تهران، ۹۷ نفر در مشهد، ۷۰ نفر در شیراز، ۹۸ نفر در اهواز و ۴۱ نفر در رشت) به این نتیجه رسید که میانگین سنی این کودکان ۱۳/۳ سال است. از نظر جنسیتی، جنس اکثر کودکان خیابانی را پسران تشکیل می‌دهند،^۵ از نظر سطح

۱. مروئه وامقی و همکاران، ۱۳۸۹.

۲. حسن حسینی، ۱۳۸۴.

۳. مروئه وامقی و همکاران، ۱۳۸۹.

۴. صمد کلانتری و مژده کیانی، به نقل از اکبر زارع شاه‌آبادی و همکاران، ۱۳۸۸.

۵. نتایج تحقیقات فاطمه قاسم‌زاده نیز این را تأیید می‌کند.

سواد حدود نیمی از جمعیت نمونه (۵۱/۸ درصد) در حد ابتدایی، ۲۱/۸ درصد در حد دوره راهنمایی و ۵/۶ درصد در حد متوسطه تحصیل کرده بودند. تعداد بی‌سوادان نیز در بین کودکان خیابانی در حدود ۲۰/۸ درصد است. اکثریت این کودکان از شهرها و روستاهای کوچک به کلان‌شهرها مهاجرت کرده بودند.

در این پژوهش بیش از ۶۰ درصد پاسخگویان از کار خود در خیابان راضی بودند، در ۴۷ درصد این موارد علت این رضایت تأمین شدن خرج زندگی از طریق کار در خیابان و در ۴۱ درصد متنوع بودن و درآمد نسبتاً خوب کارهای خیابانی عنوان شده است. به عبارت دیگر در نیمی از موارد، درآمدزا بودن شغل خیابانی عاملی است که حضور کودکان در خیابان و ادامه کار خیابانی را استمرار می‌بخشد. نتایج تحقیق قاسم‌زاده با عنوان «کودکان خیابانی در تهران» نیز همین مسئله را تأیید می‌کند.

بسیاری از این کودکان در سال‌های اولیه تحصیل از رفتن به مدرسه محروم شده‌اند. کودک در این دوران به دلیل پایین بودن سن و وابستگی به والدین توان مقاومت در برابر خواسته‌های خانواده را نداشته و با محرومیت از تحصیل برای حضور در خیابان و اشتغال در مشاغل کاذب داوطلب می‌شود.

با توجه با مطالب مذکور، فقدان مراکز حمایتی دولتی و غیردولتی از این کودکان می‌تواند آنها را در معرض رها شدن، عوارض منفی و خطرات ناشی از آن - از قبیل خشونت، بهره‌کشی، بزه‌دیدگی، بزهکاری و انحرافات اجتماعی قرار دهد. در چنین شرایطی مداخله دولت‌ها و ساماندهی این کودکان نقش مهمی در حمایت از این کودکان می‌تواند داشته باشد.

۱. بررسی سیاست‌های دولت در رابطه با کودکان خیابانی

رویکردهای مداخله‌ای برای کودکان خیابانی را می‌توان به دو دسته کلی پیشگیرانه و اصلاحی تقسیم‌بندی کرد. در رویکرد اول هدف، پیشگیری از تبدیل کودکان در معرض خطر خیابانی شدن به کودکان خیابانی است. جمعیت هدف این رویکرد کودکان فقیر و خانواده‌های آنهاست. در این رویکرد تلاش می‌شود تا با حمایت از کودکان فقیر و رفع نیاز اقتصادی خانواده‌های آنان (از طریق حرفه‌آموزی) از ورود آنها به خیابان به‌خاطر نیاز اقتصادی جلوگیری شود. برنامه‌های ترمیمی و اصلاحی مستقیماً کودکان خیابانی را هدف قرار داده و برای بهبود شرایط آنها تلاش می‌کنند. از آنجا که رویکرد پیشگیرانه نیازمند برنامه‌ریزی طولانی‌مدت و وجود بودجه کافی در دولت است، عمده سیاست‌ها در رابطه با کودکان خیابانی ترمیمی اصلاحی هستند.

در طول نزدیک به یک دهه رویارویی ایران با مسئله کودکان خیابانی سازمان‌های دولتی و غیردولتی تلاش‌های متعددی را جهت کاهش این مسئله انجام داده‌اند. سازمان بهزیستی براساس وظایف قانونی که برعهده دارد،^۱ همواره به‌عنوان متولی اصلی بحث کودکان خیابانی شناخته می‌شود. در کنار آن وزارت کشور، معاونت اجتماعی فرهنگی شهرداری تهران، نیروی انتظامی و وزارت کار، وزارت بهداشت درمان و پزشکی نیز در کار سیاستگذاری و برنامه‌ریزی برای کودکان خیابانی نقش داشته‌اند. در ذیل به مهم‌ترین طرح‌های دولتی مرتبط با کودکان خیابانی اشاره شده است.

---

۱. براساس مصوبه ۷۰/۶۰۴ مورخ ۱۳۷۸/۳/۲۵ شورای عالی اداری کشور، ساماندهی و نگهداری کودکان خیابانی برعهده سازمان بهزیستی است.

جدول طرح‌های دولتی مرتبط با کودکان خیابانی از سال ۱۳۷۸^۱

ردیف	عنوان طرح	سال شروع	سازمان مجری
۱	طرح تجهیز و راه‌اندازی مراکز جمع‌آوری، شناسایی و هدایت متکدیان و کودکان خیابانی	۱۳۷۸	بهزیستی با همکاری شهرداری و نیروی انتظامی
۲	طرح مراکز شناسایی، تشخیص و جایگزینی کودکان خیابانی	۱۳۷۸	بهزیستی با همکاری شهرداری و نیروی انتظامی
۳	طرح ساماندهی کودکان خیابانی	۱۳۷۸	شهرداری با همکاری نیروی انتظامی
۴	طرح ساماندهی ۲۰۰۰۰ کودک خیابانی	۱۳۸۱	بهزیستی با همکاری نیروی انتظامی
۵	طرح مهمانسرا (پناهگاه) سلامت کودکان خیابانی	۱۳۸۱	بهزیستی با همکاری NGOها
۶	طرح حمایت از کودکان کار (مرحله اول - کودکان کار خیابانی)	۱۳۸۲	بهزیستی با همکاری NGOها
۷	شیوه‌نامه اجرایی ساماندهی کودکان خیابانی	۱۳۸۴	بهزیستی با دستگاه‌های ذیربط همکاری

هیئت وزیران در تاریخ ۱۳۸۴/۴/۲۶ به پیشنهاد وزارت رفاه و تأمین اجتماعی سابق به استناد به مواد (۱) و (۱۵) قانون ساختار نظام جامع رفاه و تأمین اجتماعی و

ماده (۹۷) قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، آیین‌نامه ساماندهی کودکان خیابانی را تصویب کردند. در این آیین‌نامه نیروی انتظامی، وزارت دادگستری، شهرداری، وزارت کار، وزارت بهداشت، سازمان بیمه و خدمات درمانی، سازمان تأمین اجتماعی، سازمان صداوسیما، جمعیت هلال احمر، وزارت آموزش و پرورش و کمیته امداد موظف به همکاری با بهزیستی در ساماندهی کودکان خیابانی در مراحل شناسایی، جذب و پذیرش شده‌اند. همانطور که ذکر شد یکی از سازمان‌های ذیربط در این مسئله شهرداری‌ها هستند، شورای عالی استان‌ها در مصوبه خود مورخ ۱۳۹۰/۵/۶ وظایف شهرداری‌ها را در این رابطه مشخص کرده است.

براساس لایحه «مشارکت شهرداری‌ها در ساماندهی کودکان خیابانی» مصوب چهل‌وهفتمین اجلاسیه عمومی مورخ ۱۳۹۰/۵/۶ شورای عالی استان‌ها وظایف شهرداری در اجرای این طرح به قرار زیر است:

الف) همکاری و مساعدت با سازمان‌های ذیربط در تهیه بانک اطلاعاتی از کودکان خیابانی،

ب) همکاری و مساعدت در تأمین فضای فیزیکی مناسب جهت ساماندهی کودکان خیابانی،

ج) همکاری و مساعدت در تهیه و اجرای برنامه‌های آموزشی توانمندسازی و حرفه‌آموزی،

د) همکاری و مساعدت در احداث پایگاه‌های سیار به منظور ارائه خدمات فوری و سرپایی به کودکان خیابانی،

ه) همکاری و مساعدت در احداث پایگاه‌های سیار به منظور ارائه خدمات فوری

و سرپایی به کودکان خیابانی،
 (و مشارکت و همکاری در جهت ارائه خدمات آموزشی، ورزشی، تفریحی،
 پزشکی و تغذیه این کودکان و مساعدت در بازگرداندن آنها به آغوش خانواده.

۲. بررسی طرح «مشارکت و همکاری شهرداری‌ها در برنامه‌های ساماندهی کودکان کار و خیابان»

۲-۱. لزوم طراحی رویکرد متفاوت به دو گروه «کودکان در خیابان» و «کودکان خیابان»

در «آیین‌نامه ساماندهی کودکان خیابانی» و «طرح مشارکت و همکاری شهرداری‌ها در برنامه‌های ساماندهی کودکان کار و خیابان»، «کودکان در خیابان» از «کودکان خیابان» تفکیک نشده‌اند. درحالی که تفاوت موقعیت و آسیب‌های پیش‌روی هریک از این دو گروه سبب می‌شود دولت‌ها اقدامات متفاوتی را در رابطه با هریک از آنها اتخاذ کنند. «کودکان در خیابان» که اکثریت کودکان خیابانی را تشکیل می‌دهند دارای خانواده بوده و به علت شرایط بد اقتصادی خانواده و عمدتاً با اطلاع آنها به کار در خیابان می‌پردازند. همانطور که گفته شد آسیب‌های پیش‌روی این گروه کمتر از «کودکان خیابان» است. این کودکان به‌علت داشتن خانواده، کمتر از گروه دوم نیازمند مراکز اقامتی (کوتاه‌مدت، میان‌مدت، درازمدت) هستند. آنچه این کودکان را وادار به کار در خیابان می‌نماید اوضاع اقتصادی بد خانواده و احیاناً فقدان یا بیکاری پدر

خانواده است. با توجه به نقش این کودکان در تأمین معاش خانواده‌ها، خروج آنها از محیط کار بدون رفع مشکل اقتصادی خانواده آنها، نتیجه‌ای دربر نخواهد داشت و این درحالی است که «کودکان خیابان» خیابان را به‌عنوان محل زندگی خود انتخاب کرده‌اند و از خانواده بی‌بهره هستند. این کودکان همانطور که ذکر شد بیشتر از گروه اول در معرض آسیب‌های مختلف اجتماعی - بهداشتی هستند. بنابراین حمایت از آنها در مقایسه با گروه نخست اولویت بیشتری دارد. این کودکان علاوه بر نیاز به اقامتگاه درازمدت باید مورد حمایت‌های مالی، بهداشتی، اجتماعی و عاطفی بیشتری قرار بگیرند. به‌عبارت دیگر شکل ساماندهی هریک از این دو گروه به‌دلیل تفاوت در شرایط و خطراتی که آنها را تهدید می‌کند متفاوت است و قانونگذار باید برای این مسئله راهکارهای متفاوتی در نظر بگیرد. عدم تفکیک این دو گروه در اجرای طرح ساماندهی سبب می‌شود نیازهای متفاوت آنها لحاظ نگردد و طرح با شکست مواجه شود. شهرداری و سازمان بهزیستی در تهیه بانک اطلاعاتی باید این دو گروه را از یکدیگر تفکیک کرده و آمار هریک از آنها را به‌صورت مجزا بیان کنند.

۲-۲. لزوم مشخص ساختن تابعیت جمعیت هدف

همانطور که ذکر شد بسیاری کودکان خیابانی اتباع بیگانه هستند. در «آیین‌نامه اجرایی ساماندهی کودکان خیابانی» و «طرح مشارکت شهرداری‌ها در برنامه‌های ساماندهی این کودکان» مشخص نشده آیا اقدامات حمایتی شامل این کودکان نیز می‌گردد یا خیر؟

به عبارت دیگر آیا «تخصیص فضای فیزیکی مناسب» (بند «ب») «برنامه‌های آموزشی توانمندسازی و حرفه‌آموزی» (بند «د») «خدمات آموزشی، ورزشی، تفریحی، بهداشتی و تغذیه‌ای» (بند «و») شامل این کودکان نیز می‌شود؟ به عبارت دیگر دولت و شهرداری‌ها باید در شرح وظایف خود مشخص کنند آیا در رابطه با اتباع افغانی نیز موظف به اجرای کلیه مراحل ساماندهی (شناسایی، جذب و پذیرش) هستند یا خیر؟

در صورتی‌که این حمایت‌ها به خصوص حمایت‌های مربوط به اختصاص مکان فیزیکی مناسب، توانمندسازی و اشتغالزایی شامل این گروه نیز گردد این امر می‌تواند زمینه بیشتر مهاجرت اتباع خارجی به خصوص افغان و به تبع آن آسیب‌های دیگر را افزایش دهد.

در صورت عدم حمایت از این کودکان نیز آنها همچنان به کار خود در خیابان ادامه خواهند داد و علاوه بر محرومیت از تحصیل متحمل بسیاری از آسیب‌های اجتماعی خواهند شد. در این طرح باید ویژگی جمعیت‌های هدف به‌طور کامل بیان گردد تا متناسب با آن برنامه‌ریزی شود.

۲-۳. لزوم فرهنگ‌سازی برای شهروندان جهت کمک به کودکان خیابانی

همانطور که ذکر شد بسیاری از کودکان خیابانی با رغبت به این شغل می‌پردازند. درآمدزا بودن این مشاغل از علل عمده بازتولید چنین مسئله‌ای است. بهزیستی با کمک نیروی انتظامی و شهرداری‌ها بارها به جمع‌آوری این کودکان اقدام کرده‌اند، اما آنچه هم‌اکنون شاهد آن هستیم، رشد روزافزون آمار کودکان خیابانی در

کلان‌شهرها است. تا زمانی که مشاغل خیابانی (تکدیگری و دستفروشی و...) درآمدزا هستند حضور این کودکان نیز با وجود طرح‌های ساماندهی ادامه خواهد داشت. یکی از اقداماتی که شهرداری‌ها برای کاهش واقعی آمار کودکان خیابانی می‌توانند انجام دهند، فرهنگ‌سازی برای شهروندان جهت عدم کمک مالی به این کودکان است.

آنچه واضح است کودکان خیابانی محصول شرایط نابسامان اجتماعی و اقتصادی نظیر فقر، مهاجرت داخلی و خارجی، بیکاری و ضعف پوشش‌های تأمین اجتماعی هستند، اما شهروندان باید بدانند کمک مالی مستقیم به این کودکان نه تنها کمکی به حل مشکلات آنها نمی‌کند، بلکه سبب افزایش حضور آنها در خیابان و به تبع آن دوری از تحصیل و در معرض آسیب‌های مختلف جسمی و روانی قرار گرفتن می‌گردند. به‌ویژه که در اکثر موارد والدین این کودکان تمامی درآمد کسب شده را از آنها گرفته و با استفاده از درآمد کار آنها به بی‌مسئولیتی خود در قبال خانواده ادامه می‌دهند. امری که بر مبنای هیچ منطقی به صلاح این کودکان نیست. شهرداری‌ها می‌توانند همزمان با ساماندهی کودکان از طریق برگزاری جشن‌ها و فروشگاه‌های خیریه که محصولات آن می‌تواند ساخته شده دست خود این کودکان باشد (مهارت‌آموزی به این کودکان) به خانواده‌های آنها جهت رهایی از فقر کمک کنند. ایجاد مراکزی برای حرفه‌آموزی به سرپرستان خانواده این کودکان از اقدامات دیگری است که می‌تواند انجام شود. یاددهی کارهای تولیدی که وقت چندانی از کودکان نمی‌گیرد مثل ساخت کارت تبریک یا شمع‌سازی و... و فروش آنها در مراکز میوه و تره‌بار شهرداری علاوه‌بر اینکه به این کودکان کمک می‌کند که در اقتصاد خانواده خود نقش داشته باشند می‌تواند موجب شود که با آسیب‌های زندگی خیابانی

روبرو نشوند.

به عبارت دیگر یکی از وظایفی که باید برای شهرداری در نظر گرفته می‌شد فرهنگ‌سازی برای شهروندان جهت کمک به کودکان خیابانی است.

۴-۲. عدم مکلف ساختن شهرداری به اجرای وظایف خاص

نگاهی اجمالی به وظایف در نظر گرفته شده برای شهرداری جهت ساماندهی کودکان کار و خیابان نشان می‌دهد در هیچ‌یک از بندها، شهرداری مکلف به اجرای وظیفه خاصی نشده است. تمام بندهای مذکور با قید «مساعدت و همکاری» همراه ساخته شده است که این مسئله سبب می‌شود در هیچ زمانی نتوان شهرداری را متهم به قصور در اجرای وظایف محوله کرد.

در «آیین‌نامه ساماندهی کودکان کار و خیابان» مصوب ۱۳۸۴ شهرداری مکلف به تخصیص و تجهیز فضای فیزیکی مناسب جهت اجرای مراحل ساماندهی به استناد ماده (۶) قانون شهرداری‌ها و تأمین امکانات مورد نیاز ساماندهی یا اجرای تصمیمات کارگروه اجتماعی استان شده است.

در حالی که در «طرح مشارکت شهرداری در ساماندهی کودکان خیابان» شورای عالی استان‌ها، شهرداری را مکلف به اجرای وظایف بالا نساخته، بلکه شهرداری وظیفه همکاری و مساعدت با سازمان‌های ذیربط را دارد.

۵-۲. مشخص نشدن میزان بودجه در نظر گرفته شده برای این کار

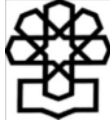
در ماده (۴) این طرح ذکر شده «با در نظر گرفتن محدودیت اعتبارات و امکانات برای

انجام وظایف شهرداری‌ها در این موضوع با رویکرد حمایت و مشارکت در بودجه و اعتبارات بخش فرهنگی و اجتماعی شهرداری‌ها، بودجه متناسبی پیش‌بینی خواهد شد»، اما میزان این بودجه و محل تأمین اعتبار بودجه مشخص نشده است. بدین ترتیب دامنه و قدرت عملکرد مالی شهرداری مشخص نیست.

منابع و مآخذ

۱. حسینی، حسن. وضعیت کودکان کار و خیابان در ایران، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال پنجم، ش ۱۹، زمستان ۱۳۸۴.
۲. جانقلی، مصطفی. بررسی وضعیت کودکان خیابانی، در مجموعه مقالات آسیب‌های اجتماعی ایران، انجمن جامعه‌شناسی ایران، تهران، آگه، ۱۳۸۳.
۳. زارع شاه‌آبادی، اکبر، مسعود حاجی‌زاده میبیدی و صدیقه اکبری قورتانی. نقش خانواده نابسامان بر پدیده کودکان کار (مطالعه موردی: استان یزد)، فصلنامه علمی پژوهشی انتظام اجتماعی، سال اول، ش سوم، پاییز ۱۳۸۸.
۴. قاسم‌زاده، فاطمه. کودکان خیابانی در تهران، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال دوم، ش ۷، بهار ۱۳۸۲.
۵. وامقی، مروئه. کودکان خیابانی ایران و رویکرد دولتی، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال پنجم، ش ۱۹، زمستان ۱۳۸۴.
۶. وامقی، مروئه، حمیرا سجادی، حسن رفیعی و آرش رشیدیان. مرور نظام‌مند مطالعات کودکان خیابانی در دهه اخیر در ایران (فقر، عامل خطر خیابانی شدن کودکان)، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال نهم، ش ۳۵، زمستان ۱۳۸۸.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۲۰۱۵

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: بررسی طرح «مشارکت و همکاری شهرداری‌ها در برنامه‌های ساماندهی کودکان کار و خیابان»

نام دفتر: مطالعات فرهنگی (گروه زنان و خانواده)

تهیه و تدوین: آسیه ارحامی

ناظر علمی: سینا کلهر

متقاضی: محمد جعفری (مشاور و رئیس دفتر ریاست مجلس شورای اسلامی)

ویراستار: حسین صدری‌نیا

واژه‌های کلیدی:

۱. کودکان خیابانی

۲. سیاست‌های دولت

۳. وظایف شهرداری

تاریخ انتشار: ۱۳۹۰/۸/۲